

Christian Bouchet (uprostřed), společně s **Alexandrem Duginem** a **Alainem Soralem**

Autor: Christian Bouchet

Přestože ve Francii dnes už máme řadu kvalitních prací, jež nám umožňují dobře porozumět německému národnímu bolševismu, pro ten ruský to neplatí a jeho existenci tak vlastně teprve objevujeme. Proto je dílo Michaila Agurského i přes své nepřátelské naladění skvělým zdrojem informací, východiskem k dalšímu zamyšlení i důvodem k opatrné naději.

Teze autora, vycházející z úvah nad *Vzpourou davů* Ortegy y Gasset zni, že marxistické a socialistické prvky ruského bolševismu jsou pouhou „dějinnou kamufláží“ skutečných pochodů historického a geopolitického charakteru. Podle Agurského tak Lenin užíval dvojakého jazyka, když jako ortodoxní marxista mluvil jen v těch svých dílech, která bychom mohli označit jako určená pro „styk s veřejností“, zatímco jinak se držel linie Alexandra Gercena, který Západ odmítal a vyzýval k obsazení západní Evropy Slovany. Od počátku století si tak Lenin i s ostatními bolševiky stanovili cíl dát vedení světové revoluce do rukou Rusku a Rusům. Nahlíženo touto optikou dodávala sovětskému politickému systému z pohledu nacionalistů legitimitu ruská nacionalistická ideologie, nikoliv marxistické teze. Národní bolševismus se tak pokusil dosáhnout globální dominance ruského impéria,

upevněného komunistickou ideologií.

Agurského kniha, jež popisuje období od roku 1870 do listopadu 1927 (kdy Stalin na XV. stranickém sjezdu triumfoval nad svými protivníky), se zabývá rozličnými a velice odlišnými tvářemi ruského národního bolševismu i tím, jak se na něm podílely nemarxistické revoluční strany, jeho vztahy s protofašistickým Svazem ruského lidu, ultrabolševickou frakcí „Vpřed“ (Vperjod), futuristickými vlivy, významem židovských intelektuálů v národním bolševismu i směnovechismem. 1]

Nemarxistické prvky a vlivy národního bolševismu

Agurský ruský národní bolševismus vnímá jako výsledek působení několika nemarxistických vlivů:

Alexandra Gercena, podle něhož měl ruský socialismus těžit z myšlenek panslavismu a který považoval Rusy za mladý národ, v lepším stavu než Západ, jehož budoucností bylo vytvořit impérium „kam by patřil Rýn, sahalo by k Bosporu a na druhé straně až k Pacifiku.“ Michaila Bakunina, nacionalistického anarchisty a stoupence Nikolaje Muravjeva-Amurského, sibiřského guvernéra, který se souhlasem vlády pro Rusko získal rozlehlé oblasti Dálného východu. Bakunin měl za to, že revoluce by měla být v národním zájmu Slovanů. Pruského Ferdinanda Lassalleho, jehož socialismus obsahoval rovný díl silného nacionalismu i etatismu. Další populisti, hlavně po revoluci, kdy se mnozí členové **Strany socialistů-revolucionářů** přidali k bolševikům, jelikož strana (tzv. „eseři“) tradičně vystupovala proti kapitalistickému Západu, i mesianistů, podle nichž měl ruský národ vytvořit svou vlastní podobu socialismu, jež by stal vzorem a předvojem celého lidstva.

Rudé vlajky a Černé sotni

Svaz ruského lidu (SRN), známý také jako černosotněnci, byl formou ruského proto-fašismu. Toto proněmecké, protianglické a protiamerické hnutí se mělo na pozoru před expanzí žlutých národů, rozhodně vystupovalo proti kapitalismu, parlamentarismu i liberalismu a počítalo s násilnou protiromanovskou revolucí. Jeho militantní základna se rekrutovala především z dělníků v průmyslu. **I přes dnes rozšířené mínění tato skupina s ruskými komunisty nebojovala, ale často se s nimi shodovala a v jistých ohledech přítomný vzájemný obdiv umožňoval vznik dočasných spojení a přechodu militantů z jednoho tábora do druhého.**

Plechanov odhadoval, že řady černosotněnců tvořili z 80 % proletáři, „zapálení účastníci revolučního hnutí.“ P. B. Struve potvrzuje, že Svaz byl revoluční socialistickou stranou a Pokrovsky na sjezdu sociálních demokratů v roce 1907 řekl, že extrémistická bolševická frakce „Vpřed“ stojí o pozitivní vztahy se SRN. Lenin se k tomu zprvu stavěl váhavě, později se však o jejich zdravých základech nechal přesvědčit Maximem Gorkým, který s černosotněnci od roku 1905 udržoval pravidelný korespondenční styk.

To u SRN vedlo k četným proměnám strategie u budoucích komunistů ve snaze zničit liberály. Podle jednoho z předních černosotněců Apollona Apollonoviče Majkova (spoluzakladatele černosotněnského Svazu ruského lidu a syna ruského básníka Apollona Nikolajeviče Majkova – pozn. DP) „usilovali o tytéž revoluční cíle: zlepšení životních podmínek, jež v mnoha ohledech splývá s učením sociálních anarchistů... Konstitucionalisté označují ozbrojené revolucionáře za ‚levicové revolucionáře‘ a černé sotně za ‚pravicové revolucionáře‘. Z jejich perspektivy to nepostrádá opodstatnění... **Protože my všichni skutečně máme za to, že ústavní forma vlády s sebou přináší naprostou nadvládu kapitálu a moc se v takové situaci soustředí výlučně v rukou kapitalistů, kteří jí budou vládnout ke svému vlastnímu prospěchu a utlačovat a vykořisťovat obyvatelstvo.**“ Další z vůdců SRN Viktor Pavlovič Sokolov (neplést s básníkem a literárním kritikem Nikolajem Sokolovem, členem vedení černosotněnského Ruského sněmu – pozn. DP) obvinil vládnoucí byrokracii, že chce své příslušníky poštvat k „boji proti revolučním prvkům, a tak obě dvě tyto strany oslabit“.

Od března 1917 se většina z 3000 členů SRN (bolševiků bylo v té době pouhých deset tisíc) postupně přidala k bolševikům nebo pro ni začala pracovat po revoluci. A tak můžeme v černosotněnských časopisech číst výzvy k nastolení diktatury proletariátu. Šéf studentské organizace SRN v Kyjevě Jurij Pjatakov se stal jedním z představitelů krajní bolševické levice a někteří méně známí bojovníci členy sovětů nebo Čeky (tajné policie) – jiní zase významnými představiteli režimu věrné ortodoxní církve (z hlavy SRN v Tbilisi se stal metropolita Bartoloměj (Gorodcev), který zemřel stářím roku 1956 ve věku 90 let).

Frakce „Vpřed!“

Vnitřní a posléze vnější frakce Bolševické strany „Vpřed!“, která do ní nakonec byla znovu integrována, sdružovala významnou část bolševických intelektuálů (jedním z jejích hlavních příznivců byl i Maxim Gorkij) a za Lenina i po jeho smrti se těšila ohromnému vlivu na sovětskou společnost.

Většině čelních postav skupiny se dařilo i později za Stalina a ani jeden z nich se nestal obětí čistek. **Mohli bychom je bez přehánění označit teoretiky národního a totalitárního obratu bolševismu.** Přestože je řada jejich myšlenek zajímavá sama o sobě a zasloužila by si hlubší rozbor (faustovské pojetí života, přesvědčení o možnosti vytvoření nad-lidstva, totalitární demokracie, jež vyzdvihuje skupinu a upozaduje jednotlivce), zde nás zajímají hlavně kvůli svému podílu na rozvoji ruského národního bolševismu: v prvé řadě zbožštěním ruského národa, z něhož vzešlo i kvazináboženské hnutí „duchoborců“, a pak také absolutním odmítnutím Západu, když jednohlasně (po revoluci) označovali Rusko za západní kolonii a svou revoluční tradici za ryze ruskou. Revoluce roku 1917 v sobě podle nich nesla národní prvek. Konečně právě členové „Vpřed!“ stáli u kolébky Proletkultu („*proletářská kultura*“); přesvědčení, že lid je jediným tvůrcem kultury a odchylné osobnosti je třeba eliminovat.

Nacionalismus futuristů

Ruští futuristé plně náležejí do tábora sovětské inteligence, kam vnesli pevný nacionalismus

rozvíjený už od počátku svých aktivit dlouho před válkou. Trvali na jazykové čistotě do té míry, že navrhovali vyloučení všech slov cizího původu z ruského slovníku. Tito privilegovaní intelektuálové tak cestovali „na Západ“, aby odtud posílali kritické ohlasy stran jeho dekadence a slabosti v ostrém kontrastu k mládí a síle ruského Východu a tvrdili, že „Světlo na Východě není jen osvobozením dělnictva, ale také novým přístupem k muži, ženě a všem věcem,“ nebo „Bučím jako býk štěstím, že mou otčinou – mou domovinou – je ruská zem, ruská zem, ruská zem! Jsem připraven začít život nanovo, pouze se slovy ‚ruská zem‘. Není většího blaha než být Rusem a hlubšího dojmu než být Rusem, pravým Rusem.“

Židovský národní bolševismus

Jedním z překvapivějších aspektů ruského národního bolševismu 20. let jistě je význam intelektuálů židovského původu v jeho řadách. Ti si obvykle prošli mystickým obdobím, Revoluce pro ně měla mesianistický nádech a umožnila jim utvrdit svou lásku k ruské otčině, aniž by byli odvrženi v ruské společnosti přítomným antisemitismem.

Tito židovští intelektuálové se organizovali buď v emigraci, kde spolupracovali se směnovechovským proudem, nebo přímo v Rusku, kde někteří z nich i přes své neortodoxní pozice zastávali významné pozice. Jestliže **Ijla Erenburg** (který „meziválečnou ČSR popsal roku 1931 jako zemi, kde ‚milují amerikanismus a knedlíky se zelím a vyvážejí do světa Čapkovy spisy a Baťovy výrobky. To druhé svět potřebuje, to první si mohou nechat, vždyť každá země má Čapků dost.‘ O. Rádl, I. *Erenburg o vlasti vojáka Švejka*, Rozpravy Aventina, 1931, str. 337 – pozn. DP), všeobecně známý svými články a ultranacionalistickými rozhlasovými relacemi po roce 1941, nebyl svým pojetím nijak výjimečně originální, totéž už nelze říct o dvou předních židovských teoreticích národního bolševismu: **Izajovi Ležnjovovi** a **Vladimiru „Tan“ Bogorazovi**.

První z nich, přestože za Říjnové revoluce vystupoval proti komunistům, byl Stalinovým oblíbencem, zodpovídal za literární rubriku *Pravdy* a byl také čelním kritikem Sovětského svazu. Značně ho ovlivnil Nietzsche, **Šestov**, Hegel, odmítal tradiční hodnoty, zákony i ideologii a za jediné platné kritérium považoval „ducha ruského národa“, který v sobě podle něj nesl imperiální rozměr:

„Ruský imperialismus (od oceánu k oceánu), ruský mesianismus, ruský bolševismus (na celosvětové úrovni) – všechny směřují stejným směrem.“

Vladimir Germanovič Bogoraz, zástupce nejradikálnějšího křídla populistického hnutí, se stal ředitelem Muzea dějin náboženství. Agresivní anti-křesťan projevoval jisté sympatie k islámu a starozákonního Boha viděl jako populistického teroristu. Jeho dílo ukazuje také na vliv kabaly. Sám ochotně přijímal nařčení z národního bolševismu a za příklad pro nový režim považoval vládu Petra Velikého. Zastával také silně protizápadní postoje.

Smenovechismus, národní bolševismus v emigraci

To nejryzejší a nejzajímavější z národního bolševismus však vzešlo z bílé emigrace. V říjnu roku 1920 se Nikolaj Ustrjalov zmínil o německém národním bolševismu a svěřil se přátelům, že se rozhodl vytvořit jeho ruskou podobu.

Ustrjalov, vyučující na Moskevské univerzitě, vešel do širšího povědomí roku 1916 spoluprací s periodikem *Problemy velikoi Rossii* (Problémy velkého Ruska), kde obhajoval ruský expanzionismus a silný stát. Téhož roku se účastnil slavjanofilských akcí, na nichž prosazoval světovou roli Ruska. Aktivní člen Kadetské strany s potěšením kvitoval pád carského režimu a spolupracoval s deníkem *Utro Rossii* (Ruské ráno), kde argumentoval, že bolševická revoluce je ve skutečnosti autenticky ruská, zatímco kritizoval bolševickou zahraniční politiku. V létě 1918 musel z Moskvy uprchnout do oblasti ovládané Bílými. Nějaký čas pobýval jako uprchlík v Omsku a později skončil v čínském Charbinu, odkud kritizoval kontrarevoluční síly, na jeho vkus příliš blízké zahraničním zájmům. V listopadu 1920 Ustrjalov spolu s třemi básnickými exulanty, z nichž se později stali oslavovaní sovětsí spisovatelé, založil vydavatelství *Okno*. Okamžitě si získal značný vliv v prostředí emigrace: v Paříži se konaly konference národních bolševiků, v Praze se objevil sborník *Smena vech* („Změna orientačních bodů“), v Berlíně vycházely noviny *Nakanun* (Předvečer) a v Bulharsku se zformovala skupina militantů (jejíž předák byl později zavražděn Bílými). Ani v Rusku nezůstal smenovechismus bez odezvy a Lenin si představoval Ustrjalovův triumfální návrat do Moskvy (k němuž sice nedošlo, do Ruska se však vrátila většina jeho kolegů). Prosadil vydání několika článků *Smeny vech* v *Pravdě*, tajně financoval *Nakanune* a pochvalně se o tomto proudu zmínil na XI. sjezdu KS v březnu 1922. Po Leninově smrti Stalin osobně bránil smenovechisty, jichž si prý velmi cenil, před výpady Kameněva, Bucharina a Trockého. Trocký ke svému nucenému odchodu z SSSR údajně poznamenal: „Je to Ustrjalovo vítězství!“

V oblasti teorie Ustrjalov, uvažující mocenskou terminologií, zastával pozici, že „jedině fyzicky silný stát dokáže mít velkou kulturu. Mocnosti nižšího řádu mohou sice prokazovat svou eleganci, čest a dokonce hrdinství, ale nejsou organicky schopny velikosti – ta si žádá velkého stylu a ochrany veliké jednoty myšlení a činu.“ Také se domníval, že:

Sovětská vláda všemi prostředky zajistí znovupřipojení okrajových oblastí k centru – ve jménu světové revoluce. Ruští vlastenci budou za dosažení téhož cíle bojovat ve jménu nedělitelného Velkoruska. Přes všemožné ideologické odlišnosti totiž všichni krácejí po stejné cestě.

Jeden z jeho učedníků, básník Vladimir Cholodkovskij, horoval:

„SSSR není jen rozvojem Ruska coby etnogeografické entity, ale také bodem obratu ve vývoji národnosti ve světě. Kde se Kalitově Moskvě podařilo udělat z ruských zemí velkou říší slávou a útlakem, tam sovětská Moskva začala se začleňováním zemí do impéria dělníků a svobody.“

Ruský národní bolševismus po roce 1927

Přestože rozsahem přesahuje 500 stránek, v některých ohledech má Agurského kniha mezery: nenajdeme v ní rozbor vítězného stalinismu, „Velké vlastenecké války“ a dokonce ani vývoje postojů exulantů.

Chybí pak i hlubší analýza současného stavu.

Jaká byla ideologická genealogie národně bolševického disentu na počátku 70. let? Ať už jde o přesvědčení příslušníků Fetisovovy skupiny (podle A. A. Fetisova, jenž na protest proti destalinizaci vystoupil z KS), že „leninismus má mnohem více společného s ruskou ortodoxií a slavjanofilstvím než marxismem a katolicismem“ a že „jedině spojení ortodoxní Rusi s leninismem může přinést ideální světonázor pro ruský národ, z něhož vyroste syntéza celé dějinné zkušenosti národa napříč staletími,“ nebo o otázku „ultras“ Genadije Šimanova, příznivců Třetího Říma, kteří sovětský režim vnímali jako jedinou politickou organizaci schopnou vzdorovat „západní demokratické nákaze“ a zmobilizovat lid k novému dějinnému cíli: Impériu.

A konečně se nedočteme ani o sympatiích k národnímu bolševismu u předáků současné Vsesvazové komunistické strany bolševiků, Ruské komunistické strany nebo Komunistické strany ruských dělníků a některých dalších politických skupin a časopisů v „rudohnědých“ kruzích.

Esej Christiana Boucheta *Russian National-Bolshevism* vyšla na stránkách Synthesis.